

Бровко Е. А. Современный роман-антиутопия: луганская версия

Целью этой статьи является попытка рассмотреть роман-антиутопию луганского автора Г. Боброва „Эпоха мертворожденных” в контексте альтернативного моделирования истории в современной литературе. Материалом для наблюдений служат произведения, предоставляющие возможность проследить наиболее распространенные, по нашему мнению, модели корреляции исторического и художественного сознания. Часть из них имеет художественную ценность, часть считают прежде всего текстом-провокацией, ориентированной на массового читателя.

Ключевые слова: роман-антиутопия, альтернативное моделирование, история, интерпретация.

Brovko O. O. Modern antiutopia novel: the Lugansk version

The goal of this article is the attempt to review antiutopia novel „Epokha mertvorozhdennykh” by G. Bobrov. This novel considers in the context of the another versions of the alternative analogue formation in the modern literature. The research is based on novels which let to us identify the most popular models of correlation of historical and artistic consciousness. The part of them has an artistic value but another part is the provocative lyrics which aimed at the general reader.

Key words: antiutopia novel, alternative analogue formation, history, interpretation.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2013 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Галич О. А.

УДК 821.161.1 – 94.09

О. А. Галич

**ПОСТАТЬ ОЛЕКСАНДРА КОРНІЙЧУКА
В ПСЕВДОМЕМУАРАХ ВІКТОРА НЕКРАСОВА**

Творчість видатного російськомовного письменника-дисидента Віктора Платоновича Некрасова, автора знаменитого роману „В окопах Сталинграда” (1946), що своїм народженням і багатолітнім проживанням був безпосередньо пов’язаним з Україною, досі є ще не достатньо вивченою. Народився він у Києві 4 (17) червня 1911 року. 1936 року закінчив архітектурний факультет Київського будівельного інституту.

Одночасно навчався в театральній студії, що згодом дало можливість працювати актором і художником у російських театрах Вятки, Владивостока і Ростова-на-Дону. Майбутній письменник був учасником Великої Вітчизняної війни, мав бойові нагороди. Після згаданого роману, написаного по свіжих слідах війни, відзначеного в 1947 році Сталінською премією, у нього з'явилися повісті „У рідному місті” (1954), „Перше знайомство” (1958), „Кіра Георгіївна” (1961), збірки оповідань „Вася Конаков” (1961), „Друга ніч” (1965), публіцистичні твори. За подорожні нариси, що друкувалися після поїздки по країнах Західної Європи і Сполучених Штатів Америки і відображали життя в низці держав старого світу та США, В. Некрасова звинуватили в плазуванні й запобіганні перед Заходом. Пізніше за звинуваченнями в ідеологічних збоченнях його виключили з партії й почали політично переслідувати. „Розглядали на парткомі справу Некрасова [Віктора]. Тяжка була розмова. В усіх розуміннях тяжка. Цілу ніч після того не спав. Як нам жити далі? Коли сьогодні вже гуманізм стає лайкою... Чи не наступає затемнення умів?” [1, с. 36], – залишив з цього приводу в щоденнику Олесь Гончар далеко не риторичні питання. У вересні 1974 року гнаний і переслідуваний владою Віктор Некрасов змушений був залишити Радянський Союз, виїхавши спершу до Лозанни (Швейцарія), а потім – до Франції, де прожив понад два десятиліття до самої смерті 3 вересня 1987 року. Про твори В. Некрасова, надруковані в роки еміграції в Парижі, Франкфурті-на-Майні, Лондоні, „Записки зевачи” (1975), „Взгляд и ничто” (1977), „По обе стороны стены” (1978 – 1979), „Из дальних странствий возвратясь...” (1979 – 1981), „Сталинград” (1981), „Саперлипотет, или Если бы да кабы, да во рту росли грибы” (1983), „Маленька печальная повесть” (1986), досі написано зовсім мало. Практично, зроблені лише перші кроки у фаховому аналізі його оповідання „Пограбування століття, або Бог правду бачить, та не скоро скаже”, що було створено незадовго до від'їзду київського письменника в еміграцію до Франції в 1974 році. Чи не єдиний виняток становить стаття Т. Свербілової, надрукована в журналі „Слово і час”, у якій аналізуються твори, видані за рубежем, у тому числі й згадане оповідання. Дослідниця наголошує, що „твори, написані за кордоном, мають незвичну жанрову структуру: це поєднання подорожніх записок і вражень від європейських країн та людей з мемуарами про київське життя й київські зустрічі, різновид так званої ліричної прози 60 – 70-х рр. минулого століття, яку вирізняли, зокрема, у радянській літературі” [2, с. 54].

Актуальність даної публікації полягає в тому, що автор розглядає назване вище оповідання В. Некрасова як квазі-мемуарний твір, повністю побудований на містифікації. Схоже, що такої ж думки дотримувався й В. Анісімов, автор невеличкої передмови до публікації праці В. Некрасова. Він слушно зазначав, що в тексті письменника „головний принцип справжньої творчості тут явлено якомога випукло: так не було,

але так цілком могло бути” [3, с. 110]. Тобто, мова йде про те, що незважаючи на наявність постатей реальних героїв, відтворених в оповіданні, подій, що розгортаються в цілком реальному місті, – столиці тодішньої Радянської України – Києві, сюжет твору є повністю вигаданим, побудованим на бурхливій фантазії, домислі на вимислі, тобто fiction. Це нагадує відомі погляди давньогрецького мислителя Аристотеля, який першим відзначив важливу роль художнього вимислу, домислу і фантазії у творчому процесі. Він розумів різницю між художнім і науковим мисленням. Поезія говорить „не про те, що справді сталося, а про те, що могло б статися, тобто про можливе або неминуче” [4, с. 67]. Історію Геродота теж можна було б викласти віршами, проте вона все одно залишилася б історією, бо поет говорить про те, що могло статися, а історик про те, що сталося.

Автор статті ставить за мету довести, що у випадку з твором В. Некрасова „Пограбування століття, або Бог правду бачить, та не скоро скаже”, ми маємо справу не з мемуарним твором, а справді художнім, який лише імітує справжні мемуари, які належать до літератури non fiction.

Реальні образи героїв оповідання В. Некрасова (самого автора, письменників Олександра Корнійчука, Василя Козаченка, Віктора Кондратенка) нагадують симулякри постмодерністів. „Ж. Бодріяр вбачав у симулякрах наслідки кібернетичної симуляції, процес формування гіперреального за допомогою фіктивних копій дійсності, позбавлених власних реалій” [5, с. 394]. Не забуваймо, що мемуари – це специфічне метажанрове утворення, в основі якого знаходиться суб’єктивне осмислення певних історичних подій чи життєвого шляху конкретно-історичної постаті, здійснене письменником у художній формі із залученням ним справжніх документів свого часу, глибоким співвіднесенням власного духовного досвіду з внутрішнім світом своїх героїв, соціальною та психологічною природою їхніх учинків. Спогадам обов’язково притаманна суб’єктивність. Однак, оскільки герої В. Некрасова є симулякрами, то для їхнього зображення характерним є спотворення дійсності, її гіпертрофоване викривлення, що тяжіє до абсурду, починаючи від зовнішнього вигляду головного персонажу, його дій і вчинків й закінчуючи повною втратою ним зв’язків з навколишньою реальністю.

Т. Свербілова визначає жанр твору В. Некрасова як „гротескно-фантастичний есей” [2, с. 55]. Справді, у творі є й елементи фантастики, їдкої сатири, сарказму, пастишу; для нього характерна досить вільна композиція, однак все ж за жанром, дивлячись на його невеличкий обсяг, малу кількість героїв, відтворення практично всього декількох епізодів – відвідин автором відомого радянського культового драматурга О. Корнійчука, зустрічі в парткомі Спілки письменників з її керівниками В. Козаченком і В. Кондратенком, розмови з О. Корнійчуком на пляжі і нарешті отримання пакета від нього – це оповідання, що імітує спогади

В. Некрасова про одного з найбільш одіозних і впливових письменників Радянської України, з яким він тривалий час був особисто знайомим, оскільки саме О. Корнійчук очолював Спілку радянських письменників України, коли до неї було прийнято автора одного з перших у СРСР романів про Велику Вітчизняну війну „В окопах Сталинграда”.

Уже в зав'язці оповідання постає неореалістичний портрет елітного радянського класика в останні роки його життя, що репрезентував певний соціальний тип високопоставленого представника творчої радянської номенклатури: „Він постарішав, обрешкнунув, злегка якомсь обліз – я давно його не бачив, років чотири, не менше. На ньому була з найтонкішою замшею, очевидно, японська куртка на блискавці, на ногах капці. У руках окуляри. На негритянських губах грала вже багато років знайома мені фальшиво-привітна посмішка” [3, с. 110]. Після того, як автор тикнув О. Корнійчука пістолетом під ліве ребро, вираз обличчя драматурга став суттєво змінюватися, поступово набираючи натуралістичних рис: „Уперше в житті я побачив, як людина на очах блідне. Звичайно рожеве й гладке (зараз дещо менш гладке, ніж раніше) обличчя його з рожевого стало попільнастим, потім просто білим” [3, с. 111]. Під час другої зустрічі, що відбулася на пляжі, зовнішність О. Корнійчука знову набуває ознак натуралістичності: „Червоний і спітнілий, у повній викладці з краваткою і, звичайно ж, з депутатським значком на лацкані піджака” [3, с. 116]. Оця промовиста деталь – депутатський значок – засвідчує, з одного боку, приналежність О. Корнійчука до касти недоторканих, а, з іншого, в оповіданні В. Некрасова додає постаті високопоставленого радянського класика гротескних сатиричних рис.

Неореалістичне забарвлення має й інтер'єр помешкання О. Корнійчука: „Кабінет був таким, яким і повинен бути в нього. Багато книжок, письмовий стіл, на шафах глечики, фотографія дружини в офіцерській шинелі. Пару років тому десь тут же, поруч, висіла, ймовірно, його власна, усміхнена, разом з теж усміхненим Хрущовим, „з нашим дорогим Микитою Сергійовичем”, як він звичайно завжди говорив...” [3, с. 111].

Розмова в парткомі Спілки письменників з Козаченком і Кондратенком з приводу письмової скарги Корнійчука також подається в неореалістичній тональності: „Я сів і закупив, допитливо подивившись спершу на одного, потім на іншого. У Козаченка фізіономія стала зовсім круглою, як місяць, а я пам'ятаю, коли він був ще молоденьким, майже тоненьким. Кондратенко сидів у торці столу і складав учетверо якийсь папірець” [2, с. 113]. Автор своїм байдужим виглядом переконливо показав, що не має ніякого відношення до відвідин квартири Корнійчука, а його скарга є ознакою якоїсь психічної хвороби останнього, інакше навіщо було йому підписувати нову книгу „Шановному Вікторові в пам'ять нашої дружньої зустрічі. З любов'ю О. Корнійчук” [3, с. 112]. Автограф на власній книзі Корнійчук залишив у день пограбування,

поставивши на вимогу В. Некрасова дату на два дні вперед. Вона збігалася з датою розмови в парткомі Спілки і свідчила про дружні стосунки драматурга з автором оповідання. Автор передбачав, що його візит до Корнійчука матиме саме такі наслідки, а автограф на книжці буде свідчити саме на його користь.

Розв'язка псевдомемуарного оповідання В. Некрасова також несе в собі елементи гротеску, фантастики: „...Корнійчук, кажуть (це мені наш будинковий слюсар повідомив), оббив свої парадні двері зсередини броньованим листом в п'ять міліметрів і до вічка у дверях приробив при дзвонику фотоапарат, що автоматично робить знімок. (Про це розповів друг-фотограф із ВОКС'у, що проявляв йому плівку). А телефонний монтер клявся мені (щоправда після ста грамів), що за двадцять карбованців замінив йому спіральний шнур на телефоні на якийсь особливий, сталевий... Тепер він може спокійно спати” [3, с. 119]. Тобто, страхуючи себе від можливих і далі подібних візитів, Олександр Корнійчук технічно убезпечив себе на майбутнє.

Т. Свербілова схильна вважати твір В. Некрасова біографічним, для цього вона аналізує існуючі в сучасному літературознавстві, російському й західному, визначення: белетризована біографія, художня біографія, стилізована біографія, квазібіографія, псевдобіографія, супербіографія тощо. Очевидно, що жодне з цих жанрових визначень у даному випадку не годиться. Адже, крім справжніх імен самого автора, Корнійчука, Козаченка й Кондратенка, нічого реального в тексті твору немає. Тобто, не справджується закладене в самому терміні біографія – опис життя – значення. Зате більш переконливим є віднесення цього тексту В. Некрасова до мемуарів, адже описана в оповідання фантастична детективна історія нагадує спогади, щоправда спогади про те, чого не було насправді, а тому „Пограбування століття, або Бог правду бачить, та не скоро скаже”, є псевдомемуарним твором, що лише імітує документальний текст, тобто квазі-мемуарами.

Симулякризований світ псевдомемуарів В. Некрасова суттєво впливає на їхню змістову складову, вводячи до тексту неймовірні з точки зору правди життя події: збройне пограбування класика радянської літератури, примус його погодитися на неприйнятні для ортодокса умови – передачу дорогоцінностей у Фонд Миру, висунення опального О. Солженіцина на Ленінську премію, згоду домогтися звільнення дисидентів А. Сінявського й Ю. Даніеля й присвоєння їм звання Героя Радянського Союзу, призначення І. Дзюби редактором журналу „Вітчизна” й обрання членом-кореспондентом АН УРСР. Як драматург, О. Корнійчук під тиском погоджується на неймовірне в тодішніх ідеологічних умовах: написати п'єсу, в якій засуджувався б панарабізм, а позитивним героєм мав бути тодішній міністр оборони Ізраїлю Моше Даян, якого в радянській пресі тих часів називали не інакше як яструбом. А ще Корнійчук дав згоду відмовитися від виступу на черговому з'їзді

письменників (досі такого не траплялося), що теж для нього було неймовірним.

Аналіз твору В. Некрасова переконує, що враховуючи все більшу популярність у літературі ХХ століття мемуарних творів, письменники активніше починають використовувати тексти, у яких імітуються спогади, що є підставою до віднесення їх до псевдомемуарів. Такий підхід, з одного боку, стимулює інтерес читачів до подібних творів, а з іншого, – примушує письменника шукати нові нестандартні рішення конфліктів. Саме таким є оповідання „Пограбування століття, або Бог правду бачить, та не скоро скаже”, яке хоча й із запізненням, але дійшло до свого читача.

Ця публікація є фрагментом великого монографічного дослідження, присвяченого вивченню квазі-документальної літератури в умовах глобалізації.

Список використаної літератури

1. Гончар О. Т. Щоденники : У 3-х т. : Т. 2 (1968 – 1983) – 2-ге вид, випр. / Олесь Гончар. – К. : Веселка, 2008. – 607 с. **2. Свєрбілова Тетяна.** Фантастична біографія радянського письменника як жанр масової культури (О. Корнійчук – герой гротескних мемуарів В. Некрасова) / Тетяна Свєрбілова // Слово і час. – 2011. – № 12. – С. 53 – 67. **3. Некрасов Виктор.** Ограбление века, или Бог правду видит, да не скоро скажет / Виктор Некрасов // Звезда. – 2005. – № 10. – С. 110 – 119. **4. Аристотель.** Поэтика / Аристотель. – М. : Гослитиздат, 1957. – 183 с. **5. Літературознавча** енциклопедія : у двох томах. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ „Академія”, 2007. – 624 с.

Галич О. А. Постать Олександра Корнійчука в псевдомемуарах Віктора Некрасова

Аналіз твору В. Некрасова переконує, що враховуючи все більшу популярність у літературі ХХ століття мемуарних творів, письменники активніше починають використовувати тексти, у яких імітуються спогади, що є підставою до віднесення їх до псевдомемуарів. Саме таким є оповідання „Пограбування століття, або Бог правду бачить, та не скоро скаже”. Спогадам обов’язково притаманна суб’єктивність. Однак, оскільки герої В. Некрасова є симулякрами, то для їхнього зображення характерним є спотворення дійсності, її викривлення, що тяжіє до абсурду, починаючи від зовнішнього вигляду персонажу, його дій і вчинків й закінчуючи повною втратою ним зв’язків з реальністю.

Ключові слова: мемуари, псевдомемуари, fiction.

Галич А. А. Личность Александра Корнейчука в псевдомемуарах Виктора Некрасова

Анализ произведения В. Некрасова убеждает, что учитывая все большую популярность в литературе XX века мемуарных произведений, писатели активнее начинают использовать тексты, в которых имитируются воспоминания, что является основанием отнести их к псевдомемуарам. Именно таким есть рассказ „Ограбление века, или Бог правду видит, да не скоро скажет”. Для воспоминаний обязательно присуща субъективность. Однако, если герои В. Некрасова являются симулякрами, то для их изображения характерным есть искажение действительности, ее искривление, что тяготеет к абсурду, начиная от внешнего вида персонажа, его действий и поступков, и заканчивая полной потерей ним связей с реальностью.

Ключевые слова: мемуары, псевдомемуары, fiction.

Halych O. A. The personality of Alexander Korneichuk in pseudo memoirs by Victor Nekrasov

By analyzing the the works of V. Nekrasov which gain a lot of popularity in the XX century like memoirs, we can come to the conclusion that writers more often try to use some thoughts which can be led to pseudo memoirs. To this direction the work „Robbery of the century or the God sees then truth but tells not so soon” can be put. The thoughts must have subjection part. But if the heroes of Nekrasov can be fake so the author should change the reality for their description that leads to absurd beginning with the look of the character, his actions and finishing with the lost of reality.

Key words: memoirs, pseudo memoirs, fiction.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Бровко О. О.